

regionale è costituito dalla dimensione percettiva, grazie alla quale Piredda mostra la capacità dei parlanti sardi di identificare l'italiano regionale con un alto livello di precisione. La combinazione delle informazioni relative alla produzione e alla percezione permette di delineare, così, un quadro più esaustivo relativamente all'italiano regionale nel repertorio dei parlanti sardi.

L'ultimo capitolo del Manuale, firmato da Colella e Blasco Ferrer, illustra e discute le caratteristiche del linguaggio giovanile di Sardegna, comuni ai linguaggi giovanili della penisola ma anche ricco di peculiarità legate a dinamiche interne specifiche, con riferimento anche alle relazioni tra varietà locali e italiano. Così, mentre il nord si caratterizza per una forte presenza dell'italiano anche nel linguaggio giovanile, nel sud e in particolare nel centro d'irradiazione rappresentato dal capoluogo regionale Cagliari il sardo svolge un ruolo centrale nello sviluppo del linguaggio giovanile locale, sia in termini di interferenza strutturale, che di *code switching*. Questo aspetto rende lo studio del linguaggio giovanile un osservatorio interessante nello studio del sardo, evidenziandone la vitalità nel (dia) sistema linguistico dell'isola, vitalità legata ad una cambiamento funzionale della lingua locale con valore identitario.

In appendice, una ricca sezione riservata alle carte presentate nei diversi capitoli è curata da Alessandro Pintus (pp. 527-565).

In conclusione, benché qualche ridondanza sia talvolta riscontrabile nel manuale e nonostante il rischio (per certi versi inevitabile per un lavoro collettivo di tale portata) di una certa dispersione tematica, il volume si caratterizza per una forte coerenza interna e una rimarchevole densità intertestuale, grazie alla partecipazione di specialisti affermati delle diverse aree disciplinari trattate.

I curatori e gli autori dei capitoli affrontano tematiche generali quali la questione delle fonti e dell'interdisciplinarietà, il valore euristico dell'area linguistica, il legame necessario tra riflessione teorica e conoscenza empirica nello studio della variazione o ancora il valore identitario attribuito alla lingua locale, integrando gli studi sul sardo in un contesto linguistico e teorico più ampio. Tutti questi aspetti rendono senza alcun dubbio il *Manuale di linguistica sarda* uno strumento di riferimento essenziale per questo settore di studi.

Giovanni DEPAU
Université Grenoble-Alpes

BOLO, Laura (2017): *Mecanismes narratius en la construcció dels personatges de la novel·lística rodorediana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Fundació Mercè Rodoreda (Biblioteca Mercè Rodoreda, 11), 111 p.

D'entrada, és de justa menció consignar que l'aparició del present tractat de Laura Bolo constitueix una interessant contribució teoricometodològica al mant conjunt d'estudis sobre l'obra de Mercè Rodoreda, principalment perquè l'aborda des d'una de les escoles crítiques menys explorades —a diferència de les més explotades aproximacions biogràfiques, històriques, mitocrítiques, psicoanalítiques i feministes—: la del corrent narratològic (Mencos 2003: 12, Cortés 2009: 227, Gustà 2010: 85-87), a despit de la superposició de perspectives disciplinàries a què ha tendit la crítica literària d'ençà del segle xx (Jameson 1981: 79). D'aquesta afirmació se'n segueix que *Mecanismes narratius en la construcció dels personatges de la novel·lística rodorediana* és el primer assaig que, d'una manera sistemàtica i transversal, fa llum a les tècniques narratives desplegades per Rodoreda respecte del narrador, la veu i les tipologies discursives, i a les representatives respecte del punt de vista i la focalització.

L'estudi, que conforma l'onzè volum de la Biblioteca Mercè Rodoreda i ha estat publicat per la Fundació homònima de l'Institut d'Estudis Catalans, acota el seu corpus d'anàlisi en la «Introducció», bo i precisant que «se centra en les novel·les que l'autora va publicar en vida» (p. 17) —tot i que l'affirmació és equívoca, perquè no hi inclou cap de les quatre novel·les de joventut posteriorment bandejades, per motius de baixa qualitat, per la mateixa autora: *Sóc una dona honrada?* (1933), *Del que hom no pot*

fugir (1934), *Un dia en la vida d'un home* (1934) i *Crim* (1936). El llibre presenta una divisió en cinc apartats majors: primerament, l'esmentada «Introducció» (p. 13-18), en què es justifica l'objecte d'estudi (l'anàlisi dels recursos o modes narratius de què Rodoreda es val per a la representació del món interior en la seva novel·lística) i la metodologia emprada, la qual es nodreix essencialment de l'aportació de Dorrit Cohn (1981) i es complementa, puntualment, amb els celebèrrims plantejaments de Genette (1972), d'una banda; i de Reyes (1984), Beltrán (1992), Garrido Domínguez (1993) i Aznar (1996), de l'altra.

Segonament, la part teòrica («L'anàlisi del món interior», p. 19-31) ofereix al lector un breu marc propedèutic dels principals conceptes de teoria narrativa aplicats posteriorment, des dels nivells narratius i plans d'articulació de la diegesi, passant per la focalització, fins a la distància modal i les tipologies discursives exteriors (discurs transposat regit, discurs reportat narrativitzat i discurs reportat) i interiors (autorelat/psicorelat, monòleg interior reportat/autoreportat, monòleg reflexiu/autoreflexiu, monòleg narrativitzat/autonarrativitzat, *oratio quasi obliqua*).

Tercerament, en la secció «Anàlisi de les obres» (p. 33-102) s'implementen les nocions narratològiques en el corpus rodoredià susdit, ço és, en *Aloma* (1938), *La plaça del Diamant* (1962), *El carrer de les Camèlies* (1966), *Jardí vora el mar* (1967), *Aloma* (1969), *Mirall trencat* (1974) i *Quanta, quanta guerra...* (1980). L'estudiosa contextualitza breument cada obra i il·lustra amb passatges concrets els diferents modes de representació del món exterior i interior, respectivament, de cada una de les novel·les mencionades: així, a manera de succinta enumeració, d'*Aloma*, n'exhibeix per comparació el refinament tècnic obtingut en la reescriptura del 1969 (p. 35-48); de *Mirall*, en destaca la focalització zero, l'omnisciència i el predomini dels discursos exteriors reportats (p. 59). I, de la resta d'obres, amb focalització interna fixa i narrador homodiegètic —que no en va l'escriptora anomenà significativament «de persona que va explicant» (Rodoreda / Sales 2008: 82)—, la seva adscripció al model de monòleg autobiogràfic, que Bolo defensa mitjançant arguments funcionals, estilístics, temporals, estructurals i lingüístics, i l'hegemonia de l'autorelat (p. 60-65): en concret, de *La plaça*, en posa de manifest el predomini dels discursos regits i la notable varietat de tècniques d'introspecció (p. 59-70); del *Carrer*, la preeminència de l'autorelat (p. 70-81); del *Jardí*, els discursos exteriors o reportats i els relats segons o metadiegètics (p. 81-89); i, per últim, de *Quanta*, la més complexa combinatòria dels recursos narratius, en especial dels autorelats (p. 89-102). En quart lloc, les «Conclusions» sintetitzen la informació que ha estat dita prèviament de manera concreta (p. 103-107). I, finalment, en la «Bibliografia» es relacionen les obres consultades, tant de caràcter objectual com instrumental (p. 109-111).

De la rígida i repetitiva estructura triada en resulta una exposició un xic escolar, mecànica i poc àgil que, en contrapartida, guanya en claredat i lògica didàctica. Potser caldria postil·lar que l'aparat teòric (situat en segon lloc), essent com és el receptor ideal d'aquest producte un lector més aviat acadèmic, podria haver-se estalviat o, almenys, fusionat amb el següent, per tal d'evitar l'excessiva i sobrerera iteració de conceptes; anàlogament, la compartimentació de la informació en múltiples epígrafs (discursos exteriors i interiors, subtipologies discursives, consonància/dissonància, conclusions) que són pràcticament calcats en cadascuna de les obres va en detriment de la fluïdesa de lectura. A més a més, el criteri d'ordenació de les obres estudiades, que situa *Mirall* amb anterioritat a *La plaça*, bo i trencant la contínuïtat cronològica, és discutible (tot i que infereixo que a Bolo li interessava, per raons de comoditat dissertativa, de concentrar el grup de novel·les dites de monòleg autobiogràfic).

Els dos principals mèrits d'aquest volum, a parer d'una servidora, que es fan avinents a les conclusions, són, en primer lloc, haver aplicat, elucidat i agrupat sota la tècnica narrativa de «monòleg autobiogràfic» gran part de la producció novel·lística de Mercè Rodoreda (p. 104-107), amb l'excepció de l'*Aloma* de preguerra i de postguerra i de *Mirall trencat* (aquesta darrera obra prèviament apamada, si no especejada, des de la mateixa escola crítica, en la monografia de Campillo / Gustà 1985). La nomenclatura és deutora dels pressupostos teòrics de Cohn, mentre que el responsable de l'adscripció de l'obra rodorediana a aquest model narratològic és Vicent Simbor, tutor de Bolo, en el manual de 2005 *La narrativa catalana del segle xx* (p. 18, 33): és de la seva classificació —superficial, nominativa, però tanmateix pionera— que parteix aquest estudi de Bolo i que és justificada tant teòricament com aplica-

da. Precisament, la denominació de la tipologia discursiva dominant en les obres de Rodoreda ha estat tradicionalment un dels més recurrents cavalls de batalla de l'exegesi sobre la seva producció (especialment sobre *La plaça*), la qual ha estat etiquetada acientíficament i tòpica «d'escritura parlada» i considerada canònicament un «monòleg autònom» (p. 33-35; p. 59).

És destacable, en segon lloc, l'acarament narratològic entre l'*Aloma* de joventut (1938) i la seva versió revisada en la maduresa de l'autora (1969), en la qual s'aprecia una depuració de la tècnica de la focalització interna fixa en un sol personatge, la invisibilització del narrador —bàsicament a través de la reducció de monòlegs reportats, del canvi de temps verbal i de la supressió total de digressions re- flexives— i l'increment del procediment del *showing* per sobre del *telling* (p. 35-48).

Per contra, en un ordre de coses insatisfactori, i tot i l'estimable franquesa de Bolo quan constata que «el nostre ha estat un treball que no ha comptat amb gaire bibliografia rodorediana de referència» (p. 107), sobta l'exigüitat del bagatge bibliogràfic sobre la matèria d'estudi —mancaça inaudita, per poc professional i justa en una monografia de recerca que es vol «exhaustiva i [...] solvent» (p. 33). Si l'autora hagués dedicat una primera fase de la investigació al buidatge o treball de camp de tipus bibliogràfic, hauria advertit que les escasses aportacions que cita no són les úniques que s'han ocupat de l'obra de Rodoreda amb una òptica formalista, sinó que a aquelles, s'hi han d'afegir una munió d'estudis que matisen, superen, corroboren o contradueixen els seus arguments des d'un punt de vista específicament narratològic (Molas 1969, Grilli 1972, Sobré 1973, Berbis / Simó 1995, Pla i Barbero 2002, Luczak 2007 i Sobré 2010); des d'un punt de vista estilístic (Fuster 1962, Contrí / Cortés 2003, Gustà 2010, Sánchez 2012) o des d'un punt de vista lingüístic (Vallverdú 1968, Gamisans 1991 i Rafanell 1993). Des del temàtic, tocant a *Aloma*, Bolo certificaria que la seva no és «una anàlisi insòlita [...] mai abans» acomplida, perquè en aquest sentit disposem de les interpretacions de Martí (1993), Morán (2001), Pope (1994) Real (2010) i Lloveras (2016); paral·lelament, tocant a *Quanta, quanta guerra...*, comptem amb l'assaig de Contrí / Cortés (2000), d'obligada consulta en aquest camp del saber posat aquí en solfa. Encara tres darrers exemples més: per un costat, si Bolo controlés la bibliografia rodorediana, no ignoraria que «estudiar el significat dels somnis d'Ardèvol o aprofundir més en els relats segons, estudiar la presència dels gats i dels àngels», no poden considerar-se ja «espais foscos als quals donar llum» (p. 34), perquè aquestes qüestions són despatxades, respectivament, per Cabré (2013), Contrí / Cortés (2000) i Moix / Farré (2001) i Saludes (2003). Per l'altre, si l'autora hagués pervingut a la lectura de Talavera (2013), s'encertiria que l'afirmació «la primera *Aloma* ens ha servit com una guia de lectura, com una mena d'esborrany amb el qual hem resseguit el procés de creació de l'obra final. Com un pas previ, que ja mai més no tindrem en les altres obres» (p. 104) és falsa, perquè desconeix la descoberta, mercès a la intuïció de Joan Solà, del mecanoscrit d'autor de *La plaça del Diamant* a l'arxiu d'Alcalà de Henares. Per últim, no negligiria que la denominació de novel·la o d'escritura «parlada» no prové de Carme Arnaú ni de cap altra filòloga ni crítica, sinó de la mateixa Rodoreda (Rodoreda / Sales 2008: 576). I, per damunt de tot, hauria reconegut que, abans fins i tot que Simbor, Vilanova (1967: 407), Ball (1992: 92), Campillo (2002: 7) i Carbonell (2004: 52) ja havien prefigurat el caràcter autobiogràfic de la narració de vida de Rodoreda.

Un altre aspecte fàcilment millorable és la propensió a no especificar bibliogràficament la font o la paginació exacta de citacions literals o citacions indirectes (p. 18, 21, 26, 28, 35, 64, 81, 86, 95, 105). Semblantment, certes al·lusions o afirmacions de la literatura bibliogràfica són presentades escaridament, generalitzadament, sense exemples concrets que les abonin. Alguns botons de mostra: quins són els «casos discutibles» sobre la veu interior? (p. 34). O els «casos en què s'han fet esforços per a descriure alguns símbols insistents en cada llibre com ara, en *La plaça del Diamant*, el punyal i l'embut, i en el cas d'*Aloma*, per exemple, el gat»? (p. 34). O, igualment, quins són, i qui els ha forçat, «els paral·lelismes que la gent ha forçat entre la seua biografia i la seua obra»? (p. 35). I, finalment, quina és «la classificació canònica [que] molt sovint ha destacat l'obra [*La plaça del Diamant*] com un monòleg autònom»? (p. 59).

Una altra remarca, ara sobre l'horitzó o amplitud metodològica oferida. Bolo es basa en la teoria crítica de dos narratòlegs francesos a hores d'ara ja reverenciats (Cohn 1981 i, secundàriament, Genette 1972)

i en la tradició narratològica hispànica (Reyes 1984, Beltrán 1992, Garrido Domínguez 1993 i Aznar 1996), que pagaria la pena d'actualitzar amb els plantejaments a l'entorn de les formes de reproducció de pensaments i paraules de Garrido Gallardo (2000: 162-170). Doncs bé, potser hauria estat convenient d'enriquir la nòmina de manuals de referència, tant clàssics com moderns: la tradició angloamericana pel que fa al concepte del punt de vista, de la distància, del narrador/narratari i dels nivells de diegesi (Friedman 1955, C. Booth 1961, Prince 1973, etc.); sobre les tipologies discursives, les set possibilitats de discurs narratiu de McHale (1978), els criteris de veu i de recció de Chatman (1990) i la distinció entre discurs del personatge i del narrador de Dolezel (1976); finalment, sobre les variants o graus del discurs narratiu, especialment del monòleg, les obres de Butor (1967) i de Villanueva (1989: 22-41).

I, per acabar, una felicitació i un suggeriment: la primera per la feina feta i la llacuna crítica pal·liada; la segona, la conveniència que Bolo eixampli el corpus d'anàlisi a les novel·les de joventut rebutjades, a les inacabades i a la narrativa curta per tal de contrastar els resultats i obtenir, així, un coneixement encara més global dels mecanismes narratius de construcció dels personatges en l'obra de Mercè Rodoreda.

Meritxell TALAVERA I MUNTANÉ
Universitat de Barcelona

Bibliografia

- AZNAR, Eduardo (1996): *El monólogo interior. Un análisis textual y pragmático del lenguaje interior en la literatura*. Barcelona: PUB.
- BALL, Leah (1992): «El lenguaje de la división y el silencio en Rodoreda», dins CABELLO-CASTELLET, George / MARTÍ-OLIVELLA, Jaume / WOOD, Guy (ed.): *Cine-Literature: Essays on Peninsular Film and Fiction*. Corvallis: Oregon State University Press, p. 92-99.
- BELTRÁN, Luís (1992): *Palabras transparentes: la configuración del discurso del personaje en la novela*. Madrid: Cátedra.
- BERBIS, Neus / SIMÓ, Maria Josep (1995): «Benguerel i Rodoreda: la concreció de la novel·la psicològica a Catalunya», *Revista de Catalunya*, 99, p. 105-115.
- BOOTH, Wayne Clayson (1961): *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press.
- BUTOR, Michel (1967): *Sobre literatura, I y II*. Barcelona: Seix Barral.
- CABRÉ, Rosa (2013): «El pensament clàssic a *Quanta, quanta guerra...* de Mercè Rodoreda», dins PUJOL, Jordi / TALAVERA, Meritxell (ed.): *Mercè Rodoreda i els clàssics*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 31-56.
- CAMPILLO, Maria (2002, setembre): «*La plaça del Diamant*. El substrat històric en una narració de vida», *Els Marges*, 70, p. 5-23.
- CAMPILLO, Maria / GUSTÀ, Marina (1985): *Mirall trencat, de Mercè Rodoreda*. Barcelona: Empúries.
- CARBONELL, Neus (2004 [1994]): Neus Carbonell, «*La plaça del Diamant*» de Mercè Rodoreda. Barcelona: Empúries.
- CHATMAN, Seymour (1990): *Historia y discurso. La estructura narrativa en la novela y en el cine*. Madrid: Taurus.
- COHN, Dorrit (1981): *La transparence intérieure*. París: Seuil.
- CONTRÍ, Imma / CORTÉS, Carles (2000): *Aproximació a Quanta, quanta guerra... de Mercè Rodoreda*. Alacant: Compàs.
- CONTRÍ, Imma / CORTÉS, Carles (2003): «La narrativa de Mercè Rodoreda com a model de llengua: presència del registre oral en el text literari», *Llengua, Societat i Ensenyament II*. València / Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 5-36.
- CORTÉS, Carles (2009): «Mercè Rodoreda», dins BOU, Enric (dir.): *Panorama crític de la literatura catalana VI. Segle XX. De la postguerra a l'actualitat*. Barcelona: Vicens Vives, p. 227-241.

- DOLEZEL, Lubomir (1976): «Narrative Semantics», *PTL*, I, p. 129-151.
- FRIEDMAN, Norman (1955): «Point of View in Fiction: Development of a Critical Concept», *PMLA*, 70, p. 1160-1184.
- FUSTER, Joan (1962, 10 de novembre): «Una vida de mujer», *Destino*, 1318, p. 47.
- GAMISANS, Pere (1991): «La llengua de Mercè Rodoreda», dins *Miscel·lània Joan Fuster III*. Barcelona: PAM, p. 353-358.
- GARRIDO DOMÍNGUEZ, Antonio (1993): *El texto narrativo*. Madrid: Síntesis.
- GARRIDO GALLARDO, Miguel Ángel (2000): *Nueva introducción a la teoría de la literatura*. Madrid: Síntesis.
- GENETTE, Gérard (1972): *Figures III*. París: Seuil.
- GRILLI, Giuseppe (1972, agost): «Estructures narratives a l'obra de Mercè Rodoreda», *Serra d'Or*, 155, p. 39-40.
- GUSTÀ, Marina (2010): «Els tons de la pell: notes sobre els estils rodoredians», dins MOLAS, Joaquim (ed.): *Congrés Internacional Mercè Rodoreda: actes (Barcelona, 1-5 d'octubre de 2008)*. Barcelona: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, ILC, FMR, p. 83-94.
- ISER, Wolfgang (1987): *El acto de leer. Teoría del efecto estético*. Madrid: Taurus.
- JAMESON, Fredric (1981): *The Political Unconscious. Narrative as a Socially Symbolic Act*. Nova York: Cornell University Press.
- LUCZAK, Barbara (2007): «Estratègies discursives en l'obra dels anys 60 de Mercè Rodoreda», dins CER-CÓS GARCÍA, Luis Francisco / MOLINA RIVERO, Carmelo Juan / CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, Alfonso de (ed.): *Retos del hispanismo en la Europa Central y del Este: Actas del Congreso Internacional, Cracovia, 14-15 de octubre de 2005*. Madrid: Palafox & Pezuela, p. 613-618.
- LLOVERAS, Xavier (2016, 27 de gener): «Lliçons d'estil de Mercè Rodoreda», *Núvol*. En línia: <<https://www.nuvol.com/opinio/llicons-destil-de-merce-rodoreda/>>. [Consulta: 28 de juliol de 2019.]
- MARTÍ, Sadurní (1993): «Història de dues novel·les», *Revista de Girona*, 157, p. 64-70.
- McHALE, Brian (1978): «Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Accounts», *PTL*, 3, p. 249-287.
- MENCOS, M. Isidra (2003): *Mercè Rodoreda: una bibliografia crítica (1963-2001)*. Barcelona: IEC, FMR.
- MOIX, Andreu / FARRÉ I CAPDEVILA, Jordi (2001): «Els símbols rodons a *Mirall trencat* (II): éssers alats i jardí i mite de la infantesa», dins *Miscel·lània Giuseppe Tavani 3*. Barcelona: PAM, p. 155-179.
- MOLAS, Joaquim (1969, maig): «Mercè Rodoreda i la novel·la psicològica», *El pont*, 31, p. 12-17.
- MORÁN, María Berta (2001): «*Aloma*» (1936) de Mercè Rodoreda: estudio y edición crítica, Tesi doctoral, Joaquim Molas (dir.). Barcelona: Biblioteca de Catalunya.
- PLA I BARBERO, Xavier (2002): «Mercè Rodoreda o una poètica de la consciència literaria», dins *Mercè Rodoreda, una poètica de la memoria*. Barcelona: FMR, IEC, p. 70-93.
- POPE, Randolph (1994): «*Aloma's Two Faces and the Character of Her True Nature*», dins McNERNEY, Kathleen / VOSBURG, Nancy (ed.): *The Garden Across the Border: Mercè Rodoreda's Fiction*. Londres / Toronto: Susquehanna University Press, p. 135-147.
- PRINCE, Gerald (1973): «Introduction à l'étude du narrataire», *Poétique*, 14, p. 177-196.
- RAFANELL, August (1993): «La llengua inadvertida de Mercè Rodoreda», *Revista de Girona*, 157, p. 60-63.
- REAL, Neus (2010): «Un pont literari excepcional: *Aloma*», dins DIVERSOS AUTORS: *Una novel·la són paraules. Vint invitacions a la lectura en ocasió del centenari de Mercè Rodoreda 1908-2008*. Barcelona: ILC, FMR, p. 59-77.
- REYES, Graciela (1984): *Polifonía textual: la citación en el relato literario*. Madrid: Gredos.
- RODOREDA, Mercè / SALES, Joan (2008): *Cartes completes (1960-1983)*, a cura de Montserrat Casals. Barcelona: Club Editor.
- SALUDES, Anna Maria (2003, juny): «L'àngel de l'amor i de la mort: un conte de Mercè Rodoreda», *Revista de Catalunya*, 185, p. 88-110.
- SÁNCHEZ, Judith (2012): *La traducción de La plaça del Diamant de Mercè Rodoreda: formulación y aplicación de un modelo dinámico de análisis traductológico y retraducción al español*, tesi doctoral.
- Estudis Romànics* [Institut d'Estudis Catalans], vol. 42 (2020), p. 391-561

- ral, Luisa Cotoner (dir.). Universitat de Vic: Departament de Traducció, Interpretació i Llengües aplicades.
- SIMBOR, Vicent (2005): *La narrativa catalana del segle XX*. Alzira: Bromera, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- SOBRÉ, Josep Miquel (1973): «L'artifici de *La plaça del Diamant*: un estudi lingüístic», dins DIVERSOS AUTORS, *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*. Barcelona: Ariel, p. 221-238.
- SOBRÉ, Josep Miquel (2010): Josep Miquel Sobré, «“Moesta et errabunda”: amoralitat i artifici a *Mirall trencat*», dins MOLAS, Joaquim (ed.): *Congrés internacional Mercè Rodoreda: actes (Barcelona, 1-5 d'octubre de 2008)*. Barcelona: Sociedad Estatal de Commemoraciones Culturales, IEC, FMR, p. 135-150.
- TALAVERA I MUNTANÉ, Meritxell (2013): «Variants d'estil en el procés d'escriptura de *La plaça del Diamant*», dins VENY MESQUIDA, Joan R. / MALÉ, Jordi (ed.): *La filologia d'autor en els estudis literaris. Textos catalans dels segles XIX i XX*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès editors, p. 271-291.
- VALLVERDÚ, Francesc (1968): «Mercè Rodoreda», dins *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62, p. 146-149.
- VILANOVA, Antoni ([1967] 2005): «*La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda», dins *Auge y supervivencia de una cultura prohibida. Literatura catalana de posguerra*. Barcelona: Destino, p. 407-415.
- VILLANUEVA, Darío (1989): *El comentario de textos narrativos: la novela*. Gijón: Júcar-Aceña.

BOULLÓN AGRELO, Ana Isabel (ed.) (2017): *Estudar toponimia. Aproximacions metodoloxicas e interpretativas*. Anexo 75 de Verba. Anuario Galego de Filoloxía. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións de la Universidade de Santiago de Compostela, 182 p.

É ben sabido que un dos campos historicamente máis produtivos dentro da lingüística galega é o da onomástica e, dentro dela, o da toponimia, eido en que podemos recoñecer distintas liñas de investigación, entre as que adquire unha especial relevancia o estudo toponímico de pequenos dominios xeográficos, nomeadamente os concellos. De feito, para un coñecemento cabal da contorna que se pretende estudar cómpre partirmos tanto de diversos tipos de fontes documentais como de exhaustivos traballos de campo. Exemplo destas investigacións rigorosas son artigos como o que inclúe Gonzalo Navaza neste volume sobre a denominación de cinco enclaves situados nunha pequena comarca ao sur da ría de Vigo, a obra clásica da *Toponimia de Marín* de Elixio Rivas ou a exhaustiva tese de doutoramento de Xulia Marqués Valea sobre o concello de Trabada, entre outros. Por tanto, o desenvolvemento desta disciplina condúcenos á necesidade de organizar e sistematizar, de acordo a uns parámetros razoables e coherentes, o inxente material toponímico reunido.

Ao fío desta idea de sistematización no eido da toponomástica, a profesora Ana Isabel Boullón Agrelo vén de editar a colectánea *Estudar toponimia. Aproximacions metodoloxicas e interpretativas*, traballo subxacente do curso de verán da USC *Toponimia: interpretación e actuación* celebrado en Santiago de Compostela durante o mes de xullo do 2013. A presente miscelánea componse, por unha parte, dun percorrido de dúas centurias a cargo de Antón Santamarina através da evolución dos estudos toponímicos na Romanía partindo de Italia, xerme da toponomástica baseada no método histórico-comparativo de J. Grimm da man do romanista Giovanni Flechia, até Galicia, previo paso por outros dominios como o sardo, suízo, franco, catalán, castelán e portugués. Para alén diso, Santamarina subliña neste percorrido exhaustivo algunhas das interrelacións entre estudosos e a pegada que deixan nas súas obras como a existente entre o *Rätisches Namenbuch* de Robert von Planta (referente á toponimia do cantón dos grísóns) e o *Onomasticon* de Coromines, para alén de apuntar nomes relevantes para o desenvolvemento da disciplina durante o século XIX e o XX como H. Jaccard, E. Muret, J. Hubschmid, P. Aebischer, A. Longnon, A. Dauzat, J. Balari i Jovany, Coromines, Krahe, Rohlf, Asín Palacios, Menéndez Pidal ou Machado, de indicar a desaparición de autores das bibliografías de refe-